OBSERVAȚII PRIVIND FOLOSIREA INDICAȚIILOR STILISTICE ÎN DLR

DE

CRISTINA FLORESCU

Continuînd tradiția lexicografică națională și mergînd totodată pe linia dezvoltării lexicografiei moderne, *Dicționarul limbii române* se încadrează în categoria operelor lingvistice ample, care, prin caracterul lor practic, înglobează potențial cele mai multe probleme privind cercetarea limbii.

În articolul de față ne ocupăm de modul în care au fost tratate în acest dicționar unele fapte de stil, încercînd, atunci cînd considerăm necesar, să propunem noi rezolvări.

Normele de redactare ale *Dicționarului limbii române* nu au stabilit criterii precise în ceea ce privește folosirea indicațiilor stilistice. Dar, prin practica lexicografică, volumele apărute au impus un anumit spirit în care sînt rezolvate majoritatea problemelor de această natură.

Datorită dificultăților care apar în analiza unui material bogat din punct de vedere stilistic (material purtător al unei mari încărcături afective [1]), interpretarea elementelor analizate (cuvinte, sensuri, subsensuri) se face adeseori în mod inconsecvent. Astfel de inconsecvențe în maniera în care sînt tratate articolele de dicționar găsim: a) în cadrul aceleiași categorii de cuvinte cu structură asemănătoare din punct de vedere stilistic (de exemplu, la articolele *madónă* și *nagît*, metaforele aflate pe același plan primesc nejustificat rezolvări diferite [2]); b) în modul în care se redactează articolele corespunzătoare cuvintelor din aceeași familie (de exemplu, la articolul *manévră* apare la sensul 2: „Fig. (Mai ales la pl.). Uneltire întreprinsă de cineva pentru a-și ajunge scopurile; tertip"; articolul pentru verbul *manevrá* nu cuprinde sensul corespunzător sensului 2 al substantivului, noțiune existentă și ea în limbă, cu eventuala definiție: „(Despre persoane) A se folosi de mijloace necinstite, tertipuri, pentru a-și ajunge scopurile".

Inconsecvența cea mai frecventă, întîlnită în toate volumele dicționarului, apare în modul de tratare a epitetelor. Termenul „epitet" este folosit atît pentru a denumi figura de stil propriu-zisă (v. *maéstru* [2], *ojóg*, *pácoste* etc.), cît și pentru a exprima noțiunea, cu un caracter mai general, de „calificativ" (v. *madeá*, *maimúță*, *mamút*, *márfă*, *máscă*, *mașină*, *mastodónt*, *matadór*, *matahálă*, *nagît*, *onorábil*, *păcúche* etc.). Considerăm ca neindicată cea de a doua accepție (de altfel cea mai frecventă), pentru că, de cele mai multe ori, se suprapune cu

---

[1] Vezi cele spuse despre conotație de L. Zgusta, în *Manual of Lexicography*, Praha, 1971, cap. I, p. 40.

[2] Vezi *madónă*, subsensul de la 2 marcat de paranteza (Ironic), și *nagît* sensul 3.

BDD-A1471 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:18 UTC)

sfera semantică a cuvîntului „metaforă", producîndu-se confuzii. Astfel, cuvintele *mamút, mandarín, máscă, matadór, păduche* sînt metafore în contexte ca: „Sever chibiț, duios mamut" („Viața românească", ianuarie 1954), „Academia RPR nu rămîne un for închis constituit din oameni consacrați, din mandarini inerți ai științei moarte" („Contemporanul", 1949), „Strîngerea de mînă a acestor măști" (Vlahuță), „Saluta pe toți matadorii de pre acolo" (Barițiu), „Plătește cu amîndouă mîinile în stînga și-n dreapta rușfet la toți păduchii dă la agie și dă la vornicie" (Camil Petrescu).

Atîta vreme cît în DLR există paralel paranteze stilistice de tipul: „Prin sinecdocă", „Prin metonimie" etc. (v. *manevră, máre*[1] ș.a.) indicația „epitet" poate fi interpretată de cititor în același sens, adică „figură de stil", iar nu „calificativ". Pentru a se evita confuziile, este preferabil ca sensurile respective să fie precedate fie numai de indicația Fig. (mai generală și care permite formularea unei definiții corecte)[3], fie de paranteze ca: „Ironic", „Glumeț" (deja existente în DLR, în cadrul unui număr relativ mare de articole: *mobilá, patriarhál, păsăróí, pătimi, ráid* etc.) care se referă exclusiv la structura stilistică a cuvîntului. Propunem această soluție în spiritul principiilor generale care stau la baza tehnicii de redactare a *Dicționarului limbii române*. Conform acestor principii a fost eliminată parțial paranteza „În context figurat", care complica inutil structura semantică a cuvîntului devenit articol de dicționar. S-au evitat, astfel, confuzii de tipul acelora de la *mantá, neútru, -ă*. În cazul primului cuvînt, sub sensul I.1. „Haină lungă și largă de postav gros", apare paranteza în discuție în fața citatului: „Acești înălțați peste popor... Să pun stăpîni ai tuturor, Lepădînd fățarnică *mântaua*, Fac pe ceilalți să le slujească Supt domnie aristocratică" (Budai-Deleanu). În cadrul articolului *neútru, -ă*, aceeași paranteză apare la sensul 3: „(Despre state, popoare etc.) Care este în stare de neutralitate, care nu face parte dintre beligeranți sau dintre părțile adverse". Citatul, precedat de specificația „În context figurat", este următorul: „Gara era singura instituție pe care o cunoșteam nu prietenoasă, dar neutră, a tuturor" (Brăescu). În ambele situații încărcătura afectivă nu cade numai pe context, ci și pe cuvîntul propriuzis care este, deci, folosit cu un sens figurat. Avem a face cu o serie de confuzii rezultate din adăugarea unor indicații stilistice de prisos. Așadar, alături de întrebuințarea generatoare de confuzii a construcțiilor de forma: „Epitet depreciativ dat...", folosirea excesivă a unor paranteze intră de asemenea în această categorie. De exemplu: adjectivul *magnífic, -ă* are în articolul din *Dicționarul limbii române*, în fața unicului subsens, paranteza: „Cu valoare de superlativ", incorect plasată, deoarece valoarea de superlativ privește întregul cuvînt (fapt, dealtfel, bine relevat în definiția sensului principal). În cadrul articolului *pachét*, primul sens grupează citatele figurate în jurul mai multor paranteze, care, prin indicațiile pe care le cuprind, explică sumar ideea poetică. Această tehnică este riscantă, fiindcă interpretarea figurii de stil cu ajutorul căreia se exprimă această idee pune probleme mai largi. Astfel, paranteza: „Predomină ideea de grup" referitoare la citatul: „Doar trenul singur se-nfioară De-atîta veșnică povară, El singur poartă mai departe Pachetele omenești culcate ... Pe bănci de lemn capitonate" (Minulescu) este incompletă, deoarece, alături de ideea de grup, există în egală măsură și aceea de imobilitate. Deci, e de preferat ca acest tip de paranteze să fie evitat, pentru a nu se mai ajunge la divagații stilistice inutile ca: „Pornind de la imposibilitatea de a distinge și de a preciza natura obiectului împachetat, sugerează ideea de masă informă" (DLR, vol. VIII, articolul *pachét*).

Tot pe seama folosirii excesive a indicațiilor de stil trebuie să punem și situațiile cînd, în definiție, sînt introduse cuvinte cu un grad înalt de expresivitate. Acest lucru se întîmplă mai ales în cadrul articolelor de dicționar consacrate unor termeni cu o bogată încărcătură afectivă. De exemplu, găsirea ele-

[3] O rezolvare în acest sens dau Costinescu, Șăineanu, Scriban, în dicționarele lor (v. *maimúță*).

BDD-A1471 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:18 UTC)

mentelor neutre necesare definiției, în cazul cuvintelor *matahálă* și *námilă*, este deosebit de dificilă și de aceea în DLR întîlnim, în ambele cazuri, formularea: „Ființă fantastică de mărime enormă și cu înfățișare îngrozitoare", care, din cauza cuvintelor „enormă" și „îngrozitoare", ar fi trebuit evitată.

Alte probleme apar din l i p s a indicațiilor stilistice. Numărul lor este însă mult mai mic și considerăm că ele se reduc la o singură situație: atunci cînd în schema articolului unui cuvînt nu sînt marcate unul sau altul dintre sensurile figurate. Acest fapt este mai greu sesizabil, pentru că lexicograful trebuie să surprindă în ce măsură folosirea mai mult sau mai puțin ocazională[4] a termenului în discuție este transformată, în funcție de numărul ocurențelor, în normă. Problema se rezolvă mai ușor cînd articolele analizate sînt lucrate în spiritul dicționarului. Conform acestui spirit sînt marcate (fie și printr-o simplă paranteză) toate citatele cu caracter figurat. Deși această practică ne pare exagerată (din motive care, prin ele însele, ar necesita o discuție aparte), ea a căpătat caracter de normă și de aceea ar fi trebuit să fie aplicată consecvent articolelor acestui dicționar. Astfel, în *Dicționarul limbii române* sînt date citate de tipul: „Obrăznicia ... meteriz obrazului făcînd" (Cantemir), pentru *meteréz;* „Albeți neprihănite curgeau din cer" (Macedonski) pentru *neprihănit, -ă;* „Vin neguri cu noaptea pe umeri, Și bezna mă-nghite nătîngă" (Goga), pentru *noápte;* „Am stat privind în depărtări albastre ofranda rece și albastră-a lunii" (Botez), pentru *ofrándă;* „Palele petale ce-n veselii ușoare, Grăbindu-se-n vîrtejuri, hazliul joc și-l fac, Parodiind tumultul furtunilor din soare" (Labiș), pentru *parodiá;* „Ieri, dar [primăvară] sulemenită peținoare, Cunosc a tale grații ancestrale Și toate șiretlicurile tale Și foaia ta de zestre-amăgitoare" (Anghel-Iosif) pentru *petitór, -oáre.* Odată ce în DLR apar citate cu un caracter poetic atît de pronunțat, citate care din punct de vedere semantic nu sînt reprezentative, este greșit să se redacteze articolele *maratón* („Cursă atletică desfășurată pe o lungime de circa 42 km."), *omór* („Faptul de a omorî; luarea vieții cuiva; omucidere; crimă; asasinat"), *rafálă* („1. Dezlănțuire bruscă, violentă, de obicei scurtă, de vînt, de ploaie sau de ninsoare", „2. Serie neîntreruptă, de obicei scurtă, de lovituri ale unei arme de foc automate sau ale unei baterii de tunuri") fără sensurile figurate respective. Considerăm că era necesar ca aceste cuvinte (poate și *naiádă)* să apară cu sensurile lor figurate, cu atît mai mult cu cît accepțiile de: „Muncă prestată intensiv pe o perioadă lungă de timp", pentru *maratón* și **„Moarte de om**=mare înghesuială, îmbulzeală", pentru *omór,* au ajuns să facă parte din sistem.

[4] Vezi Ladislav Zgusta, *op. cit.*, p. 57.

BDD-A1471 © 1976 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:18 UTC)